

Селіхов Д.А.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ПИТАННЯ ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДЕРЖАВИ

28 червня 1996 року після тривалих обговорень, порівняних із справжніми баталіями, Верховною Радою України було прийнято Конституцію України. До сьогодні вона є чи не найбільш демократичною серед конституцій держав світу. На основі Конституції приймаються загальні закони, а в їх розвиток приймаються спеціальні закони та підзаконні нормативно-правові акти. Це є класичною структурою. Стосовно піднятої теми Конституція України містить статтю 4 «В Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом» [1]. Очевидно, що цю норму було розроблено у розвиток норми статті 15 Загальної декларації прав людини 1948 року «кожна людина має право на громадянство...» [2].

У розвиток норми з наведеної вище статті 4 Конституції України було прийнято Закон України «Про громадянство України», який містить до 30 статей і перехідні положення. За положеннями статті 1 цього Закону громадянство це правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках [3]. Такі положення є класичними і зрозумілими. Питання виникає стосовно підстав позбавлення або втрати громадянства України через певні негативні дії особи. Сьогодні такі питання у зв'язку із агресивною війною Російської Федерації та її спілника республіки Білорусь проти України стали достатньо поширеними. Протягом останніх днів набули популярності і питання стосовно надання громадянства України громадянам держав-агресорів.

У багатьох державах світу немає заборони на подвійне, потрійне тощо громадянство. Тому вони можуть надавати своє громадянство в обмін на значні суми інвестицій в економіку. В Україні ж подвійне громадянство заборонене. З іншого боку, і покарання за наявність у людини крім українського громадянства ще однієї, двох чи більше держав чинним законодавством не передбачено. Зрозуміло, якщо порушник є посадовою особою, публічним, громадським діячем, а тим більше, політиком, то розголос про наявність громадянства іншої держави може призвести до значних втрат серед виборців, підписників, прихильників тощо, що призводить до репутаційних та прямих фінансових втрат.

Сьогодні у науковій і суспільній періодиці розкручується другий виток

питань про позбавлення громадянства України за скоєння тяжких злочинів проти держави. У названому вище Законі України «Про громадянство України» розміщено розділ III «Припинення громадянства України та скасування рішень про набуття громадянства України», в якому статтю 17 «Підстави припинення громадянства України» визначено три групи підстав припинення громадянства України:

- 1) внаслідок виходу з громадянства України;
- 2) внаслідок втрати громадянства України;
- 3) за підставами, передбаченими міжнародними договорами України [3].

У статті 19 «Підстави для втрати громадянства України» визначено три такі підстави:

- 1) добровільне набуття громадянином України громадянства іншої держави, якщо на момент такого набуття він досяг повноліття;
- 2) набуття особою громадянства України внаслідок обману, свідомого подання неправдивих відомостей або фальшивих документів;
- 3) добровільний вступ на військову службу іншої держави, яка відповідно до законодавства цієї держави не є військовим обов'язком чи альтернативною (невійськовою) службою [3].

Очевидно, що виключний перелік підстав припинення громадянства України не вбачає підставою скоєння тяжкого злочину проти держави, хіба що такий злочин буде пов'язаний із набуттям громадянства іншої держави або вступ на військову службу іншої держави. Частина українського суспільства вимагає позбавляти громадянства осіб, які підтримують агресивний напад Російської федерації на суверенну державу Україна. Чи вірно це визначимо нижче.

Вважаємо, що позбавлення від громадянства має виконувати каральну та виховну функції. Отже, порушник має відчувати певні негативні наслідки своїх діянь. А для цього українське громадянство має надавати його власнику якісь матеріальні чи інші переваги, як, наприклад, це є із власниками громадянства окремих близькосхідних держав, які заробляють надприбутки від експорту нафтопродуктів. Але таких переваг українське громадянство не надає. Вітчизняні дослідники наводять приклад, за яким у період первіснообщинного ладу санкція у вигляді вигнання із племені була жорсткішою за смертну кару, оскільки в останньому випадку людина втрачала життя швидко (з урахуванням тих часів, можна сказати гуманно), а в першому – прирікалася на тривалі муки і повільну смерть від голоду або диких тварин. Тобто у прадавні часи вигнання із племені (аналог сучасному позбавленню громадянства) було реальною і жорсткою санкцією. Можливість її застосування була серйозним превентивним заходом впливу на потенційних порушників, які не бажали на собі відчути негативні наслідки його застосування [4, с. 2106-2107].

У наведеному вище прикладі позбавлення громадянства (вигнання із

племені) досягало обох названих вище функцій – і каральної, і виховної. А в сучасному світі просте позбавлення українського громадянства навряд чи буде серйозним покаранням прихильникам «руського міра». І навряд чи через це Українській державі потрібно йти на внесення достатньо спірних змін до Конституції і законів. Порушників законодавства слід карати застосуванням до них санкцій кримінального законодавства, які, до речі, можна було б значно підсилити саме по відношенню до найбільш тяжких злочинів проти держави. Наявність у злочинця громадянства певної держави, тобто наявність у нього правового зв'язку із цією державою, надає такій державі право витребувати видання цього громадянина (його екстрадиції) до себе для засудження і покарання. Позбавлення ж особи громадянства означає відмову держави від цієї особи, а отже, і позбавлення держави самої себе «у задоволенні» осудити та покарати таку особу за її протиправні дії чи бездіяльність.

Слід погодитися із українськими вченими у тому, що запровадження примусового позбавлення громадянства як заходу покарання призведе до докорінної та сумнівної зміни теоретичних і практичних положень усталених систем конституційного і кримінального права, а також викличе необхідність внесення змін до Конституції України, значної кількості законів і підзаконних нормативних актів. А тому на сьогоднішній день шлях на примусове позбавлення громадянства України за дії, пов'язані із тероризмом і сепаратизмом, є хибним. Наявного інструментарію заходів покарання, що передбачені Кримінальним кодексом України, цілком достатньо. Враховуючи ситуацію у державі, необхідне посилення кримінальної відповідальності за діяння, пов'язані із тероризмом, сепаратизмом і пов'язаним із ними колабораціонізмом. Потрібне удосконалення законодавства про повернення фінансових ресурсів, отриманих незаконним шляхом терористами чи сепаратистами і виявлених у їхніх родичів чи знайомих, потрібне укладання якомога більшої кількості двосторонніх договорів між різними державами про взаємну видачу злочинців, у тому числі і тих, кого звинувачують у тероризмі чи сепаратизмі та ін. [4, с. 2110].

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015

3. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 року № 2235-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст. 65.

4. Bogdan Derevyanko, Evgeniy Zozulya. 2017. Controversy in Deprivation of Citizenship on Charges of Terrorism and Separatism, *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, Volume VIII, Winter, 7(29): 2103–2111. DOI:10.14505/jarle.v8.7(29).06.